

Acrobaat op het erf

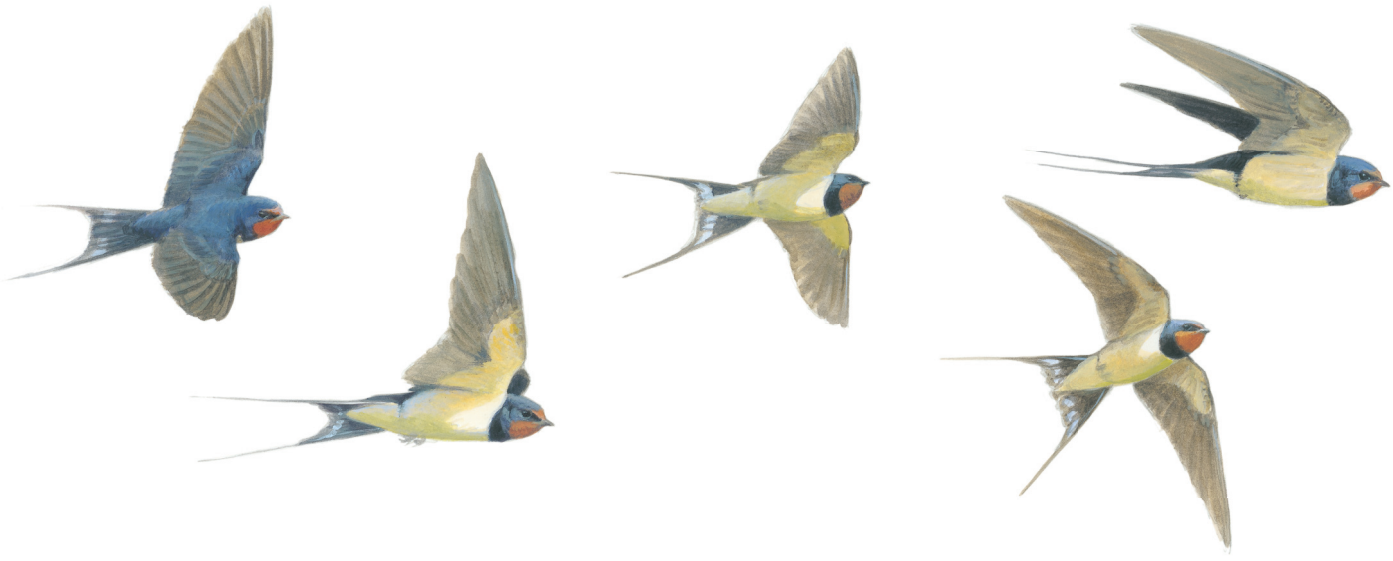
Een steun in de rug voor de boerenzwaluw



Vogelbescherming
NEDERLAND

INHOUD

	PAG
1. Acrobaat op het erf	3
2. Paspoort van de boerenzwaluw	6
3. Een eigen huis	12
4. De gedekte tafel	16
5. Wat kun je doen	21
6. Andere 'rode lijsters' van het erf	27
Adressen, links en leesvoer	33
Colofon	33



Heimwee naar doorbuigende telefoondraden

Als het aan de telefoonmaatschappijen had gelegen, dan zou je nergens nog bovengrondse telefoondraden zien. Het zal voor die bedrijven vast makkelijker of beter zijn om de – inmiddels goed geïsoleerde – draden onder de grond te stoppen. Toch is er nog een enkele plaats in ons land waar je wat losse palen met draad ziet staan. Het dorpje Noordeinde in Gelderland is zo'n plek. Daar woont Bennie van den Brink. Van beroep is hij 'bovenmeester', van passie boerenzwaluwenonderzoeker. Speciaal voor die zwaluwen is in zijn dorp een setje palen blijven staan. Want Van den Brink weet als geen ander wat er in de loop van de zomer met die telefoondraden kan gebeuren: die kunnen zwart gaan zien van de rustende boerenzwaluwen.
Ik kan mij dat eerlijk gezegd ook nog herinneren, uit de tijd dat in mijn dorp de telefoongesprekken nog door de lucht gingen. Zo in augustus leek het wel of de draden zwaar doorbogen van alle zwaluwen. Je ziet dat niet meer. En dan niet alleen omdat er praktisch geen bovengrondse telefoondraden meer zijn. Ook met de zwaluwen zelf is het bergafwaarts gegaan.
Alle vogels gaan mij aan het hart. Maar van sommige vind ik het extra moeilijk te verteren dat je ze steeds minder ziet. Zo rond april ben ik automatisch alert op het geluid van de eerste overtrekkende boerenzwaluwen. Geen vogel is zo'n intense voorbode van de lente. Sierlijk, mooi, gezellig, trek alle complimenten en superlatieven maar uit de kast en plak ze gerust op de boerenzwaluw.

Niet alleen de telefoonmaatschappijen zijn gemoderniseerd. Ook het boerenland waar deze vogels zo onlosmakelijk mee zijn verbonden is meegegaan in de vaart der volkeren. Agrarische bedrijven zijn groter en netter geworden en veel van de kleine bedrijven die dat niet konden bijbenen zijn opgekocht door stedelingen die ook graag 'buiten' wilden wonen. Daarmee zijn vee en de bijbehorende insecten ook van veel plaatsen verdwenen, om nog maar te zwijgen van de modderpoelen of de open plekjes in stallen die de vogels nodig hebben om een huis te bouwen. Woningnood en voedseltekort, daar heeft de boerenzwaluw mee te maken.

Met een beetje mazzel kun je tot in oktober van de zwaluwen genieten. Dan vertrekken ze weer naar zuidelijk Afrika. Wie zichzelf wel eens de luxe heeft gepermitteerd om over de Sahara te vliegen, die weet wat voor formidabele prestatie deze kleine vogeltjes twee keer per jaar leveren. Dat stemt nederig. Hopelijk nederig genoeg om – wanneer u daartoe in de gelegenheid bent – enkele van de praktische tips voor boerenzwaluwbescherming uit deze brochure ter harte te nemen.



Fred Wouters
directeur Vogelbescherming Nederland





1. ACROBAAT OP HET ERF

De boerenzwaluw heeft het moeilijk. Net als veel andere vogels van het boerenland staat hij op de Rode Lijst van bedreigde vogels.

Het was zo'n boerderij waar ze op het erf ook kaas en melk verkopen en – belangrijker nog – zelf gemaakt roomijs! Terwijl de ouders inkopen stonden te doen in de boerenwinkel, konden kinderen zich vermaken met skelters op het erf. Maar de kinderen scheurden niet rond. Ze stonden, zes blauwe skelters sterk, geparkeerd aan de zijkant van een stal waar een klein ruitje was gesneuveld. Zo'n halfrond raam met een stuk of acht vlakjes. In één van die vlakjes zat alleen nog een onbetekenend scherfje aan de rand en voor de rest alleen lucht. Minimaal één keer per minuut schoot daar met een duizelingwekkende vaart een boerenzwaluw door naar binnen, om een seconde of tien later weer naar buiten te floepen. Zzzzzzoef, ... floep, ... zzzzzzoef, ... floep. De onvoorstelbare precisie van deze kleine straaljagertjes – het zullen zonder twijfel afwisselend man en vrouw zijn geweest – fascineerde de kinderen blijkbaar meer dan de skelters. Ademloos stonden ze te kijken, een enkeling met smeltend ijs over de handen. Soms konden ze de zwaluwen al van grotere afstand zien



aankomen om zonder enige aarzeling, zonder één verkenningsrondje het stalraampje door te knallen.
'Of de boer het al wist?', vroeg een kereltje van een jaar of acht aan de man in de blauwe overal die langskwam. 'Jazeker!'
'En of hij het raam niet dicht wilde maken?'
'Nee', lachte de man, 'hij vond het zelf ook wel leuk!'

Zwaluw in de knel

Er broeden ieder jaar nog behoorlijk wat boerenzwaluwen in ons land. Het zijn er waarschijnlijk minstens honderdduizend. Misschien wel tweehonderdduizend. Toch staat hij op de Rode Lijst, de lijst van bedreigde vogels, omdat de stand sinds 1950 met minstens de helft is afgenomen. Net als een hoop andere vogelsoorten van het boerenland. Want het waren er ooit veel meer. De landbouw is niet meer dezelfde als enkele decennia geleden. Kleine akkertjes zijn verkaveld tot grote percelen, kleine bedrijven zijn opgeslokt door grote, veel koeien krijgen hun gras het hele jaar door in de stal in plaats van in het weiland. Bovendien is het land liefst droog en het erf 'netjes'. Die veranderingen hebben veel vogels van boerenland en -erf geen goed gedaan. Kerkuil en steenuil, huismus en ringmus, grauwe vliegenvanger en spotvogel, ze staan allemaal op de Rode Lijst van bedreigde vogelsoorten. Voedsel, zoals insecten, is verdwenen en ook goede nestplaatsen worden steeds schaarser.
De boerenzwaluw is een waardige ambassadeur voor al deze vogelsoorten. Je moet de 'boertjes' haast wel sympathiek vinden. Ze zijn mooi, acrobatisch, elegant en als ze



kwetteren zijn ze ronduit gezellig. Bescherming van de vogels van het boerenerf begint bij de boerenzwaluw.

Knelpunten en kansen

Deze brochure beschrijft de biologie van deze sympathieke acrobaat. Waar leeft hij, waar broedt hij, wat eet hij? Vanuit die kennis komen vanzelf de knelpunten en de kansen naar voren voor boerenzwaluwbescherming. Met de bescherming van de boerenzwaluw liften dan ook een aantal andere bedreigde boerenlandvogels mee. Ze horen bij de natuur die tegelijk bij ons cultuurgoed is gaan horen.

'Blij met boerenzwaluwen'

"Ik zie ze met plezier komen, ieder voorjaar", zegt Wim Meijers, veehouder in Eemnes. De familie Meijers heeft een van de kleinere melkveebedrijven in de buurt. "Dertig koeien melken we, en dat gaat prima. 's Winters staan ze in de grupstal en ook 's zomers komen ze twee keer per dag weer terug naar de grup om gemolken te worden." "En ondertussen zorgen de zwaluwen dat het in de zomer een beetje vliegen-vrij blijft", vertelt zijn vrouw Johanna. Dat houd je niet voor mogelijk, wat die vogels aan insecten vangen!"

Het afgelopen jaar had Meijers alleen al in de stal bij de koeien een stuk of vijftien nesten. "En dan nog een stel in de jongveestal, een paar in de grote schuur, wat op de zolder ... al met al hadden we misschien wel veertig nesten. Een enkel nest had soms zes of zeven jongen. Dat is een prachtig gezicht als je vlak voor het uitvliegen al die koppies over de rand ziet hangen."

De lokale vogelwerkgroep heeft her en der in de stal wat kunstnesten opgehangen. "Maar dat maakt niet heel veel uit", weet Meijers inmiddels. "Die complete kunstnesten, daar broeden ze bij ons niet in. Ze gaan er wel in de buurt zitten. Maar dan kiezen ze meestal toch een barst of een randje in het stucwerk om het nest aan te plakken. Die kleine plankjes, die werken wel prima. Dat is dan net een beginnetje waar de zwaluwen vervolgens zelf een nest op metselen. Hier in deze ventilatiekoker bijvoorbeeld, daar gaat straks geheid weer een vogel zitten."

"We hadden wel een beetje moeite om ze uit het tanklokaal weg te houden. Op de een of andere manier is dat blijkbaar een heel aantrekkelijk plekje voor ze. Maar het mag niet hè. En daar kan je toch gedonder mee krijgen als je controle krijgt en er broeden vogels in de melkruimte. Ze kwamen binnen door het raam waar de ventilator in hangt. Eerst probeerden we dat dicht te maken met gewoon gaas. Maar zelfs door die kleine gaatjes kropen ze toch steeds weer naar binnen. Pas toen we er ook horregaas voor deden konden we ze buiten houden. Maar voor de rest: laat ze maar weer komen in het voorjaar!"

'Hier komt er straks geheid weer een zitten!'

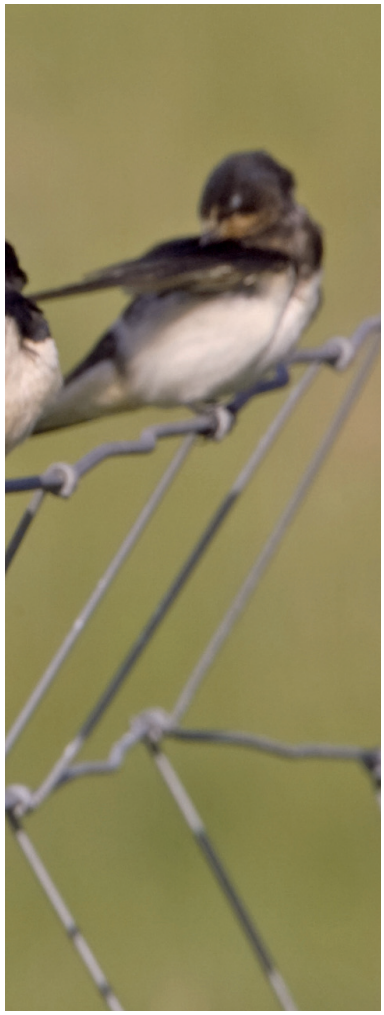


2.PASPOORT VAN DE BOERENZWALUW

De biologie van de boerenzwaluw verraadt niet alleen het uiterlijk en het karakter van de vogel, het geeft ook aan waar de knelpunten liggen en waar de kansen voor herstel.







In Nederland komen drie soorten ‘echte’ zwaluwen voor: naast de boerenzwaluw zijn dat de huiszwaluw en de oeverzwaluw. De gierzwaluw heet wel zwaluw, maar hoort tot een andere vogelfamilie dan de echte drie. De echte zwaluwen horen tot de zangvogels.
De boerenzwaluw is te herkennen aan de lange staart en aan de donkere, metaalglanzende rug en de crème-kleurige buik. De keel is opvallend rood-bruin met een zwarte band over de borst. De huiszwaluw is duidelijker zwart-wit gekleurd en heeft een witte stuit boven een kortere staart. De oeverzwaluw heeft net zo’n korte staart als de huiszwaluw en is op de rug lichtbruin.
De boerenzwaluw is een trekvogel die van maart tot oktober in bijna heel Europa voorkomt. Alleen in het uiterste noorden van Scandinavië is hij niet te vinden. Binnen Nederland komt hij vooral in open agrarische landschappen voor. De ‘hot spots’ liggen in het veenweidegebied en in het kleinschaliger boerenland in oostelijk Nederland. In de winter verblijft hij in West- en zuidelijk Afrika.

Binnen zingen

De boerenzwaluw is de enige Nederlandse vogel die binnenshuis zingt. Mensen met zwaluwen op hun erf omschrijven het geluid veelal als ‘gezellig’. De boerenzwaluw kwettert, met prachtige trillers en doet dat dus ook in de stallen en schuren waar hij nestelt. Vooral wat later in het broedseizoen kun je grote aantallen boerenzwaluwen op draden, goten of andere randen zien zitten ‘tjilpen’. Het kunnen de jongen zijn die nog worden gevoerd door de ouders, of de ouders mèt de jongen die verzamelen voor de trek naar een slaapplaats of naar de overwinteringsgebieden.

Staartveren maken de man

Van alle Nederlandse zwaluwen is de boerenzwaluw gezegend met de mooiste zwaluwstaart. De lengte kan variëren van twee tot wel zeven centimeter. En niemand weet dat beter te waarderen dan de boerenzwaluwvrouw. De mannetjes hebben sowieso een iets langere staart dan de vrouwtjes. Maar binnen de mannengroep zijn de exemplaren met de langste staart ook nog eens het meest in trek bij het andere geslacht. Een lange staart staat blijkbaar voor goede conditie. En dat terwijl zo’n lange staart niet eens handig is bij het vliegen. Om nog maar te zwijgen van de pakkans

Eén zwaluw …

Op de vogeltrektelpost bij Breskens in Zeeuws-Vlaanderen worden de eerste boerenzwaluwen meestal rond 23 maart gezien. Tot het eind van mei komen de vogels uit het zuiden langs. Maar omdat de Nederlandse broeders hun territorium half mei meestal wel bezet hebben, mag je er van uit gaan dat de latere trekkers doorvliegen naar noordelijker streken. Eind juli vertrekken de eerste vogels alweer. De laatste boerenzwaluwen worden rond half oktober gezien. De piek in de trek naar het zuiden ligt in de eerste drie weken van september.



bij roofvogels. Boerenzwaluwen met langere staarten vallen meetbaar eerder ten prooi aan bijvoorbeeld sperwers.
In een wetenschappelijk experiment is ooit gekeken wat er gebeurt wanneer je de staart van een mannelijke zwaluw verlengt of juist inkort. Het bleek dat zwaluwen waarbij een extra stukje aan de staartveren werd geplakt iets minder wendbaar werden. Maar hun succes bij de vrouwen werd wel groter: ze vormden makkelijker paartjes en konden ook nog eens zonder moeite 'vreemdgaan'. Werd er een stukje van de staartveren afgeknipt, dan gebeurde precies het omgekeerde: ze konden soepeler achter snelle insecten aanjagen, maar de vrouwtjes kregen toch minder interesse in deze mannen.

Slapen

De boerenzwaluw is geen echte kolonievogel. Toch broeden ze vaak met meerdere paartjes rond eenzelfde locatie. Maar de mannetjes verdedigen daarbij wel een territorium. Slapen doen ze wel als hechte groep. Op die manier beperken ze het risico van een verrassingsaanval door rovers. Vooral in juli, wanneer de eerste jongen zijn uitgevlogen, kunnen er grote groepen bij elkaar komen om te slapen. Later in het seizoen worden die groepen steeds groter. In augustus en september, vlak voor de trek naar het zuiden, kunnen er duizenden zwaluwen in rietvelden bij elkaar komen; een ronduit spectaculair gezicht!

Kindermoord

Kindermoord is niet ongewoon onder boerenzwaluwen. In de literatuur worden getallen genoemd van twee tot zelfs tien



De huiszwaluw heeft een witte keel, buik en stuit en een kortere staart

procent van de nesten die ten prooi vallen aan gewelddadige mannetjes. Het zijn dan vooral de mannetjes die geen nest of partner hebben kunnen bemachtigen. Ze blijven meestal wel in de buurt van een nestelplaats. Zodra een ander mannetje te lang wegblijft, bijvoorbeeld omdat hij ten prooi is gevallen aan de boerderijkat of een roofvogel, grijpt de vrijgezel zijn kans. Zolang de jongen niet ouder zijn dan een dag of vijf, werkt hij ze uit het nest van de weduwe en legt het zelf met haar aan. Een enkele keer pikt een mannetje zijn eigen jongen dood als het vrouwtje ten prooi is gevallen aan rovers.

Aantallen

Naar de precieze aantallen boerenzwaluwen in ons land is het gissen. Er zijn nooit landelijk dekkende tellingen uitgevoerd. Anders dan van de andere zwaluwen bestaat er ook geen apart monitoringspro-

Bennie van den Brink

Onderzoek en bescherming van boerenzwaluwen in Nederland is onlosmakelijk verbonden met de naam Bennie van den Brink. Deze vogelaar uit het Gelderse Noordeinde heeft van de boerenzwaluw een dagtaak gemaakt. In voorjaar en zomer bestudeert en ringt hij vogels in Nederland, in de winter reist hij ze na in Afrika. "In de winter van 2007-2008 hebben we bijvoorbeeld gewerkt aan het Zambian Barn Swallow Project. In Afrika worden voedselgebieden en slaapplaatsen van de boerenzwaluw aangetast door ontginning van moerassen, overbegrazing en kap voor brandhout. Ook jacht speelt op een aantal plaatsen een negatieve rol. Door voorlichting over schoonheid en nut van deze insecteneters hopen we dat we onze zwaluwen ook in Afrika kunnen beschermen."



gramma voor de boerenzwaluw. De beste schattingen dateren uit de periode na 1984, de periode dat SOVON Vogelonderzoek Nederland broedvogelmonitoring uitvoert. Op dit moment wordt het aantal geschat op 100.000 tot 200.000 broedparen. De trend is negatief. De achteruitgang is waarschijnlijk voor het grootste deel te wijten aan het verdwijnen van kleinschalig boerenlandschap met sloten, houtwallen en struwelen waar de vogels op insecten kunnen jagen. In plaats daarvan is veel boerenland veranderd in grote aaneengesloten lappen grond met prikkeldraad als afscheiding. Weilanden zijn veranderd in droger akkerland. Waar de weilanden zijn gebleven zijn de koeien en de bijbehorende insecten vaak verdwenen. Ook mestvaalten zijn vervangen door afgesloten opslag waar nauwelijks nog insecten vanaf komen. Wordt een boerenbedrijf verbouwd tot woonboerderij, dan verdwijnen in de meeste gevallen ook de boerenzwaluwen.



De oeverzwaluw heeft een bruine rug en ook een bruine, korte staart

De zwaluw in de winter

Een minderheid van de boerenzwaluwen overwintert op het noordelijk halfrond. In Noord-Afrika worden ze iedere winter wel gezien en heel incidenteel zelfs aan de zuidkust van Engeland en Ierland. In West-Afrika zitten 's winters grote groepen, maar de bulk vertrekt tussen augustus en oktober naar zuidelijk Afrika. Boerenzwaluwen uit Engeland en Ierland trekken verder dan die uit ons land. 'Onze' zwaluwen zitten vooral in West-Afrika. Tegen het eind van april zijn de meeste zwaluwen weer uit Afrika vertrokken.

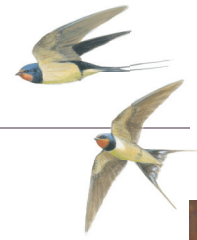
Anders dan bijvoorbeeld steltlopers, leggen boerenzwaluwen geen enorme vetreserves aan voor ze bij ons vertrekken. Hun gewicht neemt hooguit met tien tot vijftien procent toe. De rest van de energie die ze nodig hebben voor de eerste etappe van de vlucht happen ze onderweg naar binnen. Voor de slopende tocht over de Middellandse Zee en de Sahara leggen ze wel grotere vetreserves aan. Een zwaluw die in Nederland 18 gram weegt, slaat ongeveer 7 gram vet extra op als hij in Zuid-Europa is gearriveerd.

Op de trek staan de vogels bloot aan allerlei gevaren, waaronder helaas ook jacht door mensen, vooral langs de Middellandse Zee. Het grootste gevaar lijkt toch het weer. Koude, droogte of juist te veel regen kan veel vogels fataal worden. Het blijft een wonder dat zoveel van deze kleine vogeltjes de reis van duizenden kilometers heen en terug, jaar op jaar weten te overbruggen.









3. EEN EIGEN HUIS

Boerenzwaluwen broeden het liefst met een dak boven hun hoofd. Wat zijn de verdere eisen die de vogels stellen aan een goede nestgelegenheid?



In vroeger tijden nestelden boerenzwaluwen waarschijnlijk in rotsen en andere natuurlijke ruimtes. Tegenwoordig broedt de soort het liefst in gebouwen op boerenerven. Hij heeft daarbij een voorkeur voor het 'actieve' boerenbedrijf met vee. Rond een stal met dieren is de temperatuur doorgaans wat hoger en vee brengt ook voedsel mee in de vorm van insecten. Daarnaast moeten ook in de wijdere omgeving van de broedplaats voldoende insecten te vinden zijn. De vogels zijn dan ook vaker te vinden bij boerderijen met begraasd weiland dan bij akkerland of weiden zonder koeien of andere dieren. Bovendien moet er in de buurt van de nestplaats modder of leem te vinden zijn voor de nestbouw. De boerenzwaluw broedt eigenlijk alleen nog op plaatsen die door mensenhanden zijn gemaakt: geen kliffen of grotten meer, maar schuren, stallen, bruggen en een enkele keer ook in woonhuizen. Paarden- en schapenstallen zijn geschikt omdat ze beter toegankelijk zijn. Ook ligboxenstallen en stallen met meststieren zijn om die reden geschikt. Tegelijk kunnen al te open gebouwen zoals diezelfde ligboxenstallen ook een nadeel betekenen: rovers als ekster of kerkuil kunnen er makkelijk in en uit vliegen. In open stallen willen ook nog wel eens krakers van boerenzwaluwnesten opduiken, zoals huismussen.

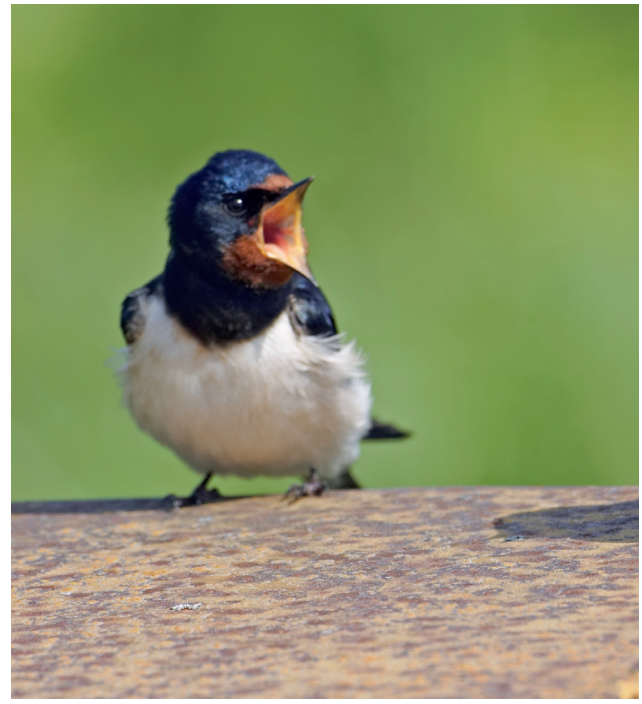
Het nest

De nesten worden gemaakt van klei, modder of leem met strootjes als 'wapening' en speeksel als bindmiddel. Daarvan wordt een kommetje aan een muur of op een rand gemetseld. Als een muur te glad is zoekt de zwaluw een randje, een spijker of zelfs een minimale scheur voor houvast. De binnenkant van het nest wordt bedekt met gras en donsveertjes. Nesten worden bij voorkeur hoog gemaakt, om ze onbereikbaar te maken voor rovers.
De boerenzwaluw is vrij tolerant voor verstoring van het nest. Mocht een nest bijvoorbeeld door extreme droogte van de muur vallen, dan kunnen jongen of eieren voorzichtig in een doos in de buurt van de oude nestplek worden gezet. Meestal zullen de ouders zich er dan weer over bekommeren. Er zijn zelfs gevallen beschreven van zwaluwen die succesvol op treinen en op veerboten hebben gebroed.
Boerenzwaluwen zijn trouw aan een goede broedplaats. Na duizenden kilometers heen en duizenden kilometers terug uit Afrika, keren oudervogels vaak terug naar het nest van het jaar daarvoor. Een beetje fatsoeneren en broeden maar weer. De belangrijkste reden om een oud nest af te keuren blijkt het aantal mijten dat bij terugkeer in het oude nest zit. Ook dit is met een experi-



Namen en nestplaatsen

De naam voor Hirundo rustica in het Nederlands en in de talen van onze buurlanden verraadt waar deze vogels het liefst broeden of broedden. Boerenzwaluw en barn swallow verwijzen naar de voorkeur voor het boerenbedrijf. Hirondelle de cheminée in het Frans en Rauchschwalbe in het Duits verwijzen naar de schoorstenen waar ze vooral in vroeger tijden een nest op maakten. Ook in het oud-Engelse chimney swallow komt de schoorsteen terug. In veel Aziatische landen wordt de boerenzwaluw juist huiszwaluw genoemd. Ze zijn daar welkome gasten in onder meer winkeltjes, omdat ze geluk brengen.



ment aangetoond. Werden alle mijten voor het broedseizoen verwijderd, dan werd het betreffende nest in de helft van de gevallen hergebruikt.
Werden er juist mijten ingedaan, dan nam het hergebruik af tot 0 % wanneer er meer dan honderd mijten in het nest zaten.
Het oudst bekende nest heeft 48 jaar dienst gedaan. Voor meerdere generaties boerenzwaluw, dat dan weer wel.

De nestperiode

Boerenzwaluwen nestelen van half mei tot uiterlijk half september. In die periode worden twee tot soms drie legsels geproduceerd van drie tot zes eieren, afhankelijk van de voedselcondities. Wanneer alle eieren zijn gelegd begint de broedperiode van twee weken. Alleen de vrouwtjes broeden. Dat wil zeggen: in onze contreien. In Noord-Amerika helpt het mannetje van de boerenzwaluw wèl met broeden. De jongen vliegen uit tussen 20 en 24 dagen na uitkomen.

Ook dat is enigszins afhankelijk van het voedselaanbod.

Eisen aan de omgeving

De belangrijkste eis die een boerenzwaluw stelt aan de wijdere omgeving van zijn nestplaats is de voedselvoorraad. Als er geen insecten zijn, dan zal de zwaluw er geen nest gaan bouwen. Een steeds terugkerende factor is dan ook de aanwezigheid van vee. Daarnaast zijn water (voor voeding en bouwmateriaal) en heggen of bosjes (als jachtterrein, vooral als het weer wat minder is) in de buurt vereisten.



Boerenzwaluwen zoeken de mens op, of eigenlijk vooral zijn bebouwing, om nesten aan te hangen. Maar dat betekent niet dat de boerenzwaluw ook in steden nestelt. De huiszwaluw komt wel tot in de steden. Maar die jaagt dan ook op iets andere insecten: kleiner en hoger boven de huizen. Naast de beschikbaarheid van voedsel is de beschikbaarheid van een goede nestplek ook een voorwaarde. In sommige gebieden lijkt het er op dat die nestplek zelfs de eerste vereiste is. Op de toendra's bijvoorbeeld, dieper in Europa en Azië komen nauwelijks zwaluwen voor. Tenzij er midden in het niets ineens een menselijk bouwsel opduikt. Die wordt dan meteen bezet door zwaluwen. Uiteindelijk moeten zowel klimaat als voedsel én nestgelegenheid aan bepaalde minimale eisen voldoen.

Eisen aan de nestplek

De voorkeur van de boerenzwaluwen voor een hoge plek in een donkere ruimte met een vrije in- en uitgang heeft mogelijk alles te maken met de kans op bezoek van rovers. In Engeland, waar veel meer systematisch onderzoek is gedaan naar boerenzwaluwen dan in Nederland, waren katten de belangrijkste rovers. Maar ook in vroeger tijden, toen de vogels nog niet op boerderijen met katten nestelden, zochten ze waarschijnlijk donkere plekken op. Biologen denken dat het gebruik van licht gekleurde donsveertjes in het nest, de witte eieren met zwarte vlekjes, de witte randen om de snavel van de nestjongen en de donkere kleur van de oudervogels allemaal evolutionaire aanpassingen zijn aan een donkere nestplaats, diep in grotten. De grotten hebben plaats gemaakt voor donkere hoekjes hoog in een schuur, een stal of een melklokaal. Ook op het nestklimaat heeft een hoge locatie een gunstig effect. De temperatuur blijkt boven in een schuur minder te fluctueren dan lager in de schuur of daarbuiten.
Nesten met enige vorm van ondersteuning, al is het maar een spijker, leiden vaker tot succes dan nesten die direct op een muur zijn gemetseld. Vooral in warme, droge jaren, kan het metselwerk van de vogels te snel drogen waardoor het op enig moment loslaat van de muur.

Geschikte kavels

Een goede plek voor een boerenzwaluw om zijn huis te bouwen ...
... heeft voldoende voedsel in de buurt,
... is van maart tot augustus vrij toegankelijk,
... heeft een spijker, een randje of een richeltje om het metselwerk houvast te geven,
... is droog , duister en liefst van een constante temperatuur,
... blijft zo veel mogelijk vrij van rovers als katten, eksters of uilen.



4. DE GEDEKTE TAFEL

De boerenzwaluw heeft onder alle omstandigheden veel voedsel nodig. Die behoefte neemt alleen maar toe in de periode van eileg en wanneer er hongerige jongen gevoed moeten worden.

Bij zon en regen, van mei tot september, moeten er dus insecten te vinden zijn. Vee en variatie in het landschap zijn hier dan ook de sleutelwoorden

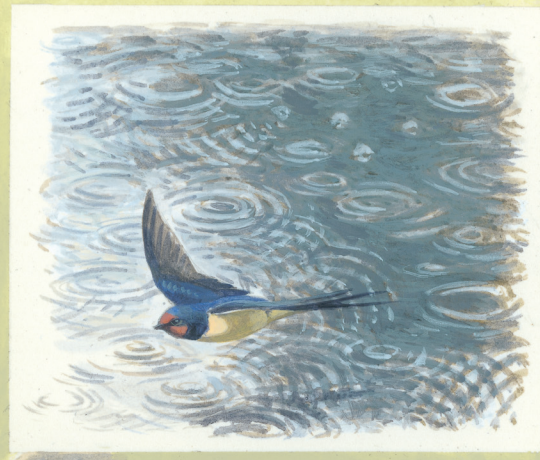
Boerenzwaluwen leven van louter insecten, van kleine mugjes tot de dikste vliegen. Ze hebben een duidelijke voorkeur voor de grotere insecten, zeker in de periode dat ze jongen hebben. Ze jagen niet al te ver van het nest. Bij voorkeur moet er open water of een mestvaalt in de buurt van het nest zijn voor een ruim insectenaanbod. Boerenzwaluwen hebben ook een sterke voorkeur voor begraasd weiland vanwege het insectenaanbod. De trend dat melkkoeien steeds vaker binnen worden gehouden komt deze vogels niet ten goede.
Zodra het weer minder wordt jaagt de boerenzwaluw daar waar ook de insecten op dat moment te vinden zijn: in de buurt van bosjes, hagen en struiken. Vooral aan dat soort kleinschalige landschapselementen ontbreekt het steeds vaker in het Nederlandse agrarisch landschap.
Per broedseizoen vangt een paartje boerenzwaluwen een miljoen insecten. In hun boek ‘Sijsjes en Drijfsijsjes’ beschrijven de Amsterdamse stadsecologen Martin Melchers en Remco Daalder ook een nogal afwijkende prooi: een boerenzwaluw zou met een stekelbaars in de snavel zijn gezien!

Zwaluwen drinken door laag over het water te vliegen en met de ondersnavel over het oppervlak te ‘scheppen’. Of de stekelbaars van Melchers en Daalder per toeval tijdens het drinken werd opgeschept vermeldt het verhaal niet.

Verandering van dis

Verandering van spijs is bij de boerenzwaluw een beperkt begrip: zolang het maar insecten zijn. Nu eens zijn het strontvliegen, dan weer rouwvliegen, later in het seizoen muggen, dazen of zweefvliegen. Verandering van dis is daarom wel belangrijk. Want de insecten die hij eet zitten niet altijd op dezelfde plekken. Nu eens vliegen ze laag boven open water, als ook de luchtdruk laag is bij slecht weer, dan weer vliegen ze in het open land, dicht bij het vee. Wanneer de wind opsteekt vliegen de insecten vooral in de beschutting rond houtwallen en bosjes. De zwaluwen vliegen met ze mee. Ook wanneer wilde bloemen in de akkerranden veel insecten trekken, trekken de zwaluwen met hun voedsel mee. Zeker op plaatsen waar minder vee te vinden is, biedt een wilde akkerrand een goede alternatieve voedselbron.








Ewak '08



Restaurant 'In den Gevulde Paardenstal'

In de Nederlandse weiden zie je steeds minder koeien. Wel meer paarden. Sinds het begin van de jaren negentig is het aantal paarden en pony's in ons land bijna verdubbeld. De aanwezigheid van vee lijkt de belangrijkste voorwaarde voor voldoende voedsel voor boerenzwaluwen. Bij het naar binnen verdwijnen van de melkkoeien, zou de 'verpaarding' van het platteland dus wel eens een zegen kunnen blijken voor de boerenzwaluw. De Koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie, KNHS, roept haar leden ook op om met bijvoorbeeld erfbeplanting en het verruigen van perceelranden vogels als de boerenzwaluw te helpen. Ook worden de leden opgeroepen de stallen niet hermetisch af te sluiten. 'Neemt u een kleine overlast voor lief?' vraagt de KNHS in de brochure 'Paard en Landschap'. Dat willen paardenhouders vast, als ze weten dat tegenover die vermeende 'overlast' een enorme winst staat in de vorm van gratis en vooral gezellige vliegenbestrijding.



Wat wil de zwaluw

In een systematisch onderzoek hebben Britse zwaluwonderzoekers ooit gekeken wat het landschap karakteriseert waar de boerenzwaluw het liefst op insecten jaagt. In verschillende landschapstypen en op verschillende tijdstippen keken ze in een straal van honderd meter of en zo ja, hoeveel boerenzwaluwen daar kwamen jagen. De resultaten waren verbluffend consistent. De belangrijkste overeenkomst tussen goede foerageergebieden voor boerenzwaluwen was de aanwezigheid van rundvee. Een goede tweede was de aanwezigheid van paarden. Grasland op zich bleek geen aantrekkelijk gegeven. Alleen wanneer daar ook vee liep lieten de zwaluwen zich zien. Het aantal bezoeken van boerenzwaluwen ging ook meetbaar omhoog wanneer er een afwisseling bestond van gras met andere gewassen. Ook de aanwezigheid van bomen aan de randen van velden bleek goed voor het aantal bezoekende zwaluwen.
De conclusie van de onderzoekers was dan ook helder: de algemene trend om grotere, monotone percelen te maken met minder ruige begroeiing aan de randen en ook nog eens minder koeien in de wei doet de boerenzwaluw – meetbaar – geen goed!

Weg koeien, weg zwaluwen

De Deense wetenschapper Anders Møller – een internationaal fenomeen in het onderzoek rond de boerenzwaluwen – keek gedurende drie decennia wat er gebeurt met de vogels wanneer een melkveebedrijf zijn deuren sluit, in vergelijking met bedrijven in de buurt die door bleven boeren. Møller zag dat het aantal zwaluwen halveerde zodra de

koeien verdwenen. Maar dat niet alleen: de achterblijvers legden ook minder eieren en begonnen nog maar zelden aan een tweede legsel. Bovendien waren de jongen bij uitvliegen kleiner en in een slechtere conditie. De verklaring vond Møller door op alle bedrijven een paar keer een vaste afstand te rennen met een insectennet en vervolgens de vangst te tellen. Op de bedrijven waar nog koeien waren ving de onderzoeker twee keer zoveel insecten!
Waarom blijven de achtergebleven zwaluwen dan toch komen als ze het op die koe-loze bedrijven zo slecht doen? Volgens Møller zitten de zwaluwen gevangen in hun gewoonte. In de vier of vijf jaar van hun leven komen boerenzwaluwen bij voorkeur terug op hun oude broedstek. Zelfs als de omstandigheden daar ondertussen verslechteren.







Met vaak simpele maatregelen helpen we de boerenzwaluw aan een goed broedseizoen. Met als beloning gezellige gasten die ook nog eens veel insecten vangen.

De boerenzwaluw komt alleen naar Nederland om hier gedurende een paar maanden te broeden, om zijn jongen groot te brengen en om dan weer naar Afrika te vertrekken. Wil je de vogel een steun in de rug geven, dan zul je ze dus precies dáárbij moeten helpen.

Broedgelegenheid

De boerenzwaluw wil 'binnenshuis' broeden, dus zal hij gedurende een paar maanden per jaar ook binnen moeten kunnen komen. Een open spleet van tenminste een centimeter of vijf, een open raam of een (half)open deur moeten toegang bieden tot een beschutte, duistere, droge broedplek. Op die broedplek moet een randje of een richeltje zijn waar de vogel met klei een nest op kan bevestigen. Ook die klei moet in de buurt te halen zijn, uit een poeltje of een glooiende oever. Ontbreekt de juiste broedgelegenheid, dan is daar met eenvoudige kunstgrepen een mouw aan te passen. Een simpele spijker, een plankje of een ander randje kan al voldoende ondersteuning bieden voor een zwaluwnest.

Bouwmateriaal

Om een nest te kunnen bouwen, heeft de boerenzwaluw klei of leem nodig. Wanneer er geen sloten of plassen met glooiende oevers in de buurt zijn is het goed om poeltjes te graven waar de vogels hun bouwmateriaal kunnen verzamelen.

Voedsel

Waar vee is zijn insecten. Koeien die in de wei lopen brengen veel meer insecten met zich mee dan dieren die permanent in een ligboxenstal worden gehouden.
Ook als het weer slechter wordt moeten de vogels aan insecten kunnen komen. Ze zijn dan afhankelijk van beschutte plekken: de veel besproken 'kleinschalige landschapselementen.' Houtwallen, hagen en struweel zijn geschikte plaatsen voor boerenzwaluwen om bij slechter weer te jagen.

Bomen, struiken en bloemen

Wilde akkerranden zijn in verschillende bloeiperioden een rijke bron van insecten. Het loont dan ook de moeite om sloot- en akkerranden in te zaaien met wilde bloemen. Hiervoor zijn verschillende zaadmengsels te verkrijgen.
Daarnaast weten veel erfvogels een gevarieerde beplanting van het erf te waarderen. In een afwisselend struweel van streekeigen bomen en struiken zitten doorgaans veel meer insecten dan in een strakke coniferenhaag.

Gif

Moderne stallen worden nogal eens ontsmet

Boerenzwaluw onder de brug



Hij kwam er eigenlijk bij toeval achter, tijdens zijn werkzaamheden als weidevogelbeschermer bij de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken. Als hij door het land liep zag Gert Bieshaar regelmatig zwaluwen met voer in de snavel onder een brug verdwijnen. "Kunnen we daar niet wat mee?", vroeg hij aan zijn collega vogelbeschermer Dick Jonkers. En zo werd in 2004 het project 'Boerenzwaluwen onder de brug' geboren.

"Het eerste jaar was eigenlijk geen groot succes", vertelt Bieshaar, staande in een sloot met een hamer in de hand. "Op 65 plaatsen hebben we in totaal bijna 200 nestplankjes opgehangen. Slechts 6 van die plankjes waren succesvol." Maar de vrijwilligers van de Vogelwerkgroep hielden de ogen open en leerden van de successen en van het falen. Kale plankjes werden vervangen door open nesthokjes, op locaties die wèl succes opleverden werden de inspanningen verhoogd en andere bruggen werden verlaten.

"Inmiddels hebben we een redelijk zicht op de factoren die de ene brug wel tot een succes maken en andere niet", aldus Bieshaar. "Vee in de omgeving helpt enorm. Daarnaast moet er voldoende ruimte zijn onder het nest, liefst met open water. Verder mag er niet al te veel verstoring zijn. Wanneer er regelmatig zwaar verkeer over een brug dendert komt er niet veel van terecht."

Twee maanden vóór de zwaluwen weer naar ons land zullen komen timmert de gepensioneerde timmerman Bieshaar nog een extra hokje onder een brug bij een van de enthousiaste boeren in de Eempolder. Vorig jaar was deze brug erg succesvol: "Vijf nesten zijn hier uitgevlogen", wijst hij, terwijl hij met zijn waadbroek de hele brug langsloopt. Een extra kastje wordt met een paar stevige spijkers tegen de onderkant van een balk getikt. "In totaal hebben in 2007 55 paartjes zwaluwen en ook 30 paartjes witte kwikstaarten van onze kastjes gebruik gemaakt. In totaal vonden we ook nog 11 paartjes boerenzwaluwen op 'gewone' plaatsen onder de bruggen. Onder dit soort houten bruggen hangen we kastjes en ook bij betonnen bruggen. Hier verderop ligt ook nog een oude Baileybrug waar een paar nesten onder hebben gezeten. In mijn militaire diensttijd, bij de genie, heb ik aardig wat van die bruggen in elkaar moeten zetten. Nu klem ik er houten hokjes onder voor de boerenzwaluwen", lacht Bieshaar.

met insecticiden. Zwaluwnesten kunnen daar de dupe van worden. Als er per se gespoten moet worden, zou een zwaluwnest tijdelijk met een krant afgedekt kunnen worden. Zo kun je voorkomen dat jonge zwaluwen het loodje leggen door een overdosis gif.

Rommel

Omgekeerd kan ook de 'viezigheid' uit de nesten bestreden worden. Wanneer de jongen wat groter worden poepen ze over de rand van het nest. Een besmeurde stal kan dan voor irritatie zorgen. Een plankje op enige afstand onder het nest kan die problemen eenvoudig voorkómen.

Met de 'rommel' ruim je ook de vogels op. Het lijkt de vogelversie van 'het kind en het badwater'. Maar daarmee snijdt hij niet minder hout: met de rommel ruim je ook de vogels op. De neiging om het landschap en vooral het erf strak en netjes te maken gaat ten koste van soorten die van de mens afhankelijk zijn geworden. Zo is het verdwenen gebruik om het tafelkleed met broodkruimels in de tuin uit te schudden bijna symbool geworden voor de achteruitgang van zo'n alledaagse vogel als de huismus. Ook de boerenzwaluw heeft baat bij 'rommel'. Open mestvaalten in plaats van gesloten silo's, bosjes en houtwallen in plaats van prikkeldraad en niet te vergeten een kapot stalraampje of , 'erger nog', een gat in een muur, de boerenzwaluw weet ze te waarderen.

Boerenzwaluw en de wet

Met de Europese hygiëneregels in de hand, legt de Stichting Keten Kwaliteit Melk,

KKM, melkveehouders regels op voor hun bedrijfsvoering. Zo wordt er onder andere gezegd dat in de melk- en koelruimte geen vogels mogen komen. Formeel moeten melkveehouders eventuele zwaluwnesten dus verwijderen en er ook voor zorgen dat de vogels niet nog eens binnen kunnen komen. Dat is om meer dan één reden zonde. Uit de nesten in de relatief rustige en doorgaans donkere melklokalen blijken gemiddeld meer jongen uit te vliegen dan uit bijvoorbeeld de nesten in een ligboxenstal. Bovendien lijkt de maatregel nogal onzinnig. De melk verdwijnt op een modern bedrijf rechtstreeks van de uier, via de vacuümleiding in de afgesloten melktank. Eens in de twee of drie dagen wordt die tank door de vrachtwagen van de 'rijdende melk ontvangst' opgehaald. Geen zwaluw die daar nog in kan poepen. Toch mag de RMO-chauffeur weigeren de melk op te halen wanneer er vogels of ander 'ongedierte' in het melklokaal huizen.



Boerenzwaluwbescherming in Afrika

Veel onderzoekers veronderstellen dat een goede bescherming tijdens de broedperiode in het noorden het meest effectief is. Gezien de grote veranderingen in onze streken is dat waarschijnlijk ook terecht. Maar we weten eigenlijk nog te weinig over de overwintering. Uit de wetenschappelijke literatuur over de boerenzwaluw komt geen eenduidig beeld naar voren over de invloed van het leven in Afrika. Bescherming in Afrika kan de moeite waard zijn, zegt onder andere de Nederlandse boerenwzwaluwdeskundige Bennie van den Brink. Zelf werkt hij in zuidelijk Afrika mee aan het Zambian Barn Swallow Project. Van den Brink: “Vogelbescherming is ook in Afrika hard nodig om vogels die daar de winter doorbrengen, maar bij ons voor nageslacht zorgen, te helpen. Aantasting van hun leefgebied speelt ook hier een grote rol. Drooglegging van moerassen, overbegrazing en kap van bomen en struiken voor brandhout zorgen ervoor dat voedselgebieden armer worden. Geschikte plekken voor de enorme slaapplaatsen verdwijnen. Lokaal worden zwaluwen gevangen voor consumptie, wat kan leiden tot verstoring op de slaapplaatsen. Soms worden ze zelfs bestreden, omdat men denkt dat de vogels schadelijk zijn voor landbouw. En dat terwijl ze juist schadelijke insecten eten”, aldus Van den Brink.



Het Zambian Barn Swallow Project wil het directe nut van veel vogels beter voor het voetlicht brengen, met de boerenzwaluw voorop. De Zambian Ornithological Society, ZOS – net als Vogelbescherming Nederland partner van BirdLife International – werkt daar hard aan. In het project werkt ZOS ook aan bescherming van het leefgebied van de zwaluw. Dat doet ZOS onder meer via voorlichting op scholen rond belangrijke vogelgebieden. Er zijn lespakketten ontwikkeld over de boerenzwaluw en zijn jaarlijkse trek. Ook heeft ZOS een posterwedstrijd tussen scholen georganiseerd, met tekeningen van de kinderen. Ook in andere landen, zoals Ghana en Zimbabwe, ondersteunt Vogelbescherming boerenzwaluwprojecten van de nationale BirdLife partners. “Dat kan een omslag in het denken en handelen teweegbrengen”, hoopt Van den Brink. Juist omdat boerenzwaluwen zulke bekende vogels zijn, kunnen die een belangrijke rol spelen in het verspreiden van informatie en het veranderen van de houding van de mensen tegenover vogels in het algemeen. Scholen en verenigingen kunnen daarin een belangrijke rol spelen, want wat de jeugd nu leert, wordt later praktijk.

Is een erf geschikt als nestplaats voor de boerenzwaluw?

Niet iedere locatie is geschikt voor broedende boerenzwaluwen. Met dit schema kunt u beoordelen of een erf geschikt is, en zo nee, wat er gedaan kan worden om het erf wèl geschikt te maken



1. LOOPT ER IN DE DIRECTE OMGEVING VAN HET ERF VEE EN/OF IS ER OPEN WATER IN DE BUURT?

NEE

- Deze locatie lijkt minder geschikt voor de boerenzwaluw
- Is er een andere kansrijkere locatie in de buurt waar de boerenzwaluw terecht kan?

JA

2. IS ER EEN DONKERE SCHUUR MET INVLIEGOPENINGEN DIE VAN MAART TOT SEPTEMBER OPEN ZIJN?

NEE

- Laat een (halve) schuurdeur open
- Verwijder een (deel van een) ruitje
- Bied alternatieve nestgelegenheid, bijvoorbeeld met een nesthokje onder een brug

JA

3. IS ER VAN MAART TOT AUGUSTUS NESTMATERIAAL (KLEI EN STRO) BESCHIKBAAR?

NEE

- Zorg voor klei of leempoeltjes in de buurt
- Steek een slootkantje af
- Bied los strooisel aan

JA

4.IS ER EEN GESCHIKTE NESTPLEK IN DE SCHUUR?

NEE

- Timmer een ruwe lat tegen een balk in een donkere hoek
- Sla enkele grote spijkers in een muur

JA

DE BOERENZWALUW HEEFT HIER ALLE KANSEN!





6. ANDERE 'RODE LIJSTERS' VAN HET ERF

Naast de boerenzwaluw kunnen diverse andere vogels profiteren van beschermingsmaatregelen rond het boerenerf.

In 1984 mocht de toenmalig minister van landbouw de eerste 'Rode Lijst' van bedreigde Nederlandse broedvogels ten doop houden. De minister vond dat die Rode Lijst de start moest markeren van betere zorg voor de genoemde vogels. Maar tien jaar later, bij het verschijnen van de tweede Rode Lijst, was het aantal soorten dat in de knel zat alleen maar gegroeid. De meest actuele lijst, uit 2004, telt behalve de boerenzwaluw nog een flink aantal andere vogels van het boerenland. In een begeleidend boek noemen de auteurs een aantal belangrijke oorzaken: veranderde gewassen, gebruik van chemicaliën, verdroging en schaalvergroting.

Met name de zandige landbouwgronden van Zuid- en Oost-Nederland stonden een eeuw geleden nog voor driekwart vol met rogge. Nu is dat voor het grootste deel vervangen door snijmais. Daar mag immers veel meer varkensmest op worden verspreid; een goedje waar we meer dan genoeg van hebben in deze streken. Maar maisland biedt relatief weinig voedsel aan vogels. Belangrijker nog was het toegenomen gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen. Inmiddels is daar de groei wel uit, maar vergeleken bij een eeuw geleden is het voedselaanbod voor veel vogels dankzij chemische bestrijding van insecten en onkruiden toch drastisch teruggelopen. Tel daarbij op de schaalvergroting, de verdroging en de trend om erven steeds 'strakker' in te richten, en je vindt de verklaring waarom het boerenland zoveel 'rode lijsters' kent. Maar dit alles betekent ook dat beschermingsmaatregelen voor de boerenzwaluw ook een gunstige uitwerking zullen hebben op andere 'erfvogels'. De belangrijkste staan hier beschreven.



Kerkuil

In ons land broeden ongeveer 3.000 paar kerkuilen. De soort staat als 'kwetsbaar' op de Rode Lijst. Voedsel, nestgelegeheid en vooral ook verkeer zijn de knelpunten voor de kerkuil. Het gebrek aan nestgelegenheid waar deze uil onder lijdt wordt voor een belangrijk deel opgevangen door nestkasten te plaatsen. Maar daarnaast heeft de kerkuil ook behoefte aan muizenrijk land. Dezelfde kleinschalige landschapselementen die de boerenzwaluw insecten brengen, kunnen de kerkuil aan muizen helpen.
Wrang genoeg is de kerkuil zelf ook een belangrijke bedreiging voor de boerenzwaluw. Op een boerderij waar de kerkuil verschijnt, verdwijnt niet zelden de zwaluw.




-Elwin van der Kolk - 2008

ANDERE 'RODE LIJSTERS' VAN HET ERF



Steenuil

De steenuil is net als de kerkuil een kwetsbare soort. We hebben er ongeveer nog 6.000 paar van. Door het opruimen van oude schuren, hoogstamboomgaarden en knotwilgen verdwijnt ook de broedgelegenheid voor de steenuilen. Behalve de kleinschalige landschapselementen die muizen en ander voedsel voor de steenuil brengen, blijft ook het verkeer een achilleshiel voor deze uil.



Huiszwaluw

Net als de boerenzwaluw hebben ook 100.000 paar huiszwaluwen het moeilijk in Nederland. Ook al jaagt de huiszwaluw anders dan de boerenzwaluw – hoger en vaker boven bebouwing of water – beide soorten hebben last van dezelfde afname van insecten op het boerenland. Ook het verdwijnen van leem of modder voor nestbouw is een probleem voor beide vogels. Voor de huiszwaluw speelt nog een extra probleem: hij bouwt zijn nest liefst onder het overstek aan de buitenkant van huizen en dan het liefst nog onder een licht gekleurd overstek. Maar de overstekken worden steeds vaker donker geschilderd. En als de huiszwaluw er wel een plekje heeft gevonden, worden de nesten ook nogal eens weggehaald, omdat ze poepoverlast zouden geven. Behalve meer insecten en meer modder vraagt huiszwaluwbescherming dus ook om meer voorlichting.



Spotvogel

In ons land komen nog hooguit 25.000 paar spotvogels voor. Het broedgebied van deze vogels schuift steeds verder naar het noorden. Ons land komt daarmee steeds dichter aan de zuidgrens te liggen van het verspreidingsgebied van deze vogel. Het lijkt er dan ook op dat de klimaatverandering een rol speelt in de spotvogelproblemen. Eén van de manieren om deze vogels te helpen zou een meer traditionele erfbeplanting kunnen zijn op de boerenerven, met wat bomen en dicht loofhoutstruweel. Vooral vlierstruiken weet de spotvogel te waarderen.



Grauwe vliegenvanger

De grauwe vliegenvanger is net als de boerenzwaluw afhankelijk van een goed insectenaanbod, onder andere op boerenerven. Met 20.000 tot 30.000 paar en een halvering sinds de jaren zestig geldt de soort als 'gevoelig' op de Rode Lijst. De precieze redenen van die achteruitgang zijn niet goed bekend. Maar de intensivering en de schaalvergroting op het boerenland zullen noch de boerenzwaluw, noch de grauwe vliegenvanger goed hebben gedaan. Waar je de grauwe vliegenvanger hoe dan ook mee helpt zijn oude bomen, hoge hagen en dicht klimop.



Huismus

Met een half tot één miljoen exemplaren is de huismus zonder twijfel de meest opvallende soort op de Rode Lijst van bedreigde broedvogels. De populatie is sinds de jaren zestig ongeveer gehalveerd. Op het platte land lijdt de huismus onder het verminderen van de graanteelt. Het verdwijnen van nestgelegenheid lijkt vooral in de steden een probleem. Maar het open houden van stallen en schuren voor de boerenzwaluw zal ook zeker de huismus geen kwaad doen.



Ringmus

Sinds de piek van de jaren zeventig is het aantal ringmussen met misschien wel 90% afgenomen tot ongeveer 50.000 tot 150.000 paar. Door het verdwijnen van zomergraan en de komst van mais is de ringmus een belangrijke voedselbron kwijt geraakt. Een zaadeter als de ringmus heeft andere voedselproblemen dan de boerenzwaluw. Toch kan de ringmus wel profiteren van de kleinschalige landschapselementen waar de boerenzwaluw voedsel en de ringmus nestgelegenheid kan vinden.

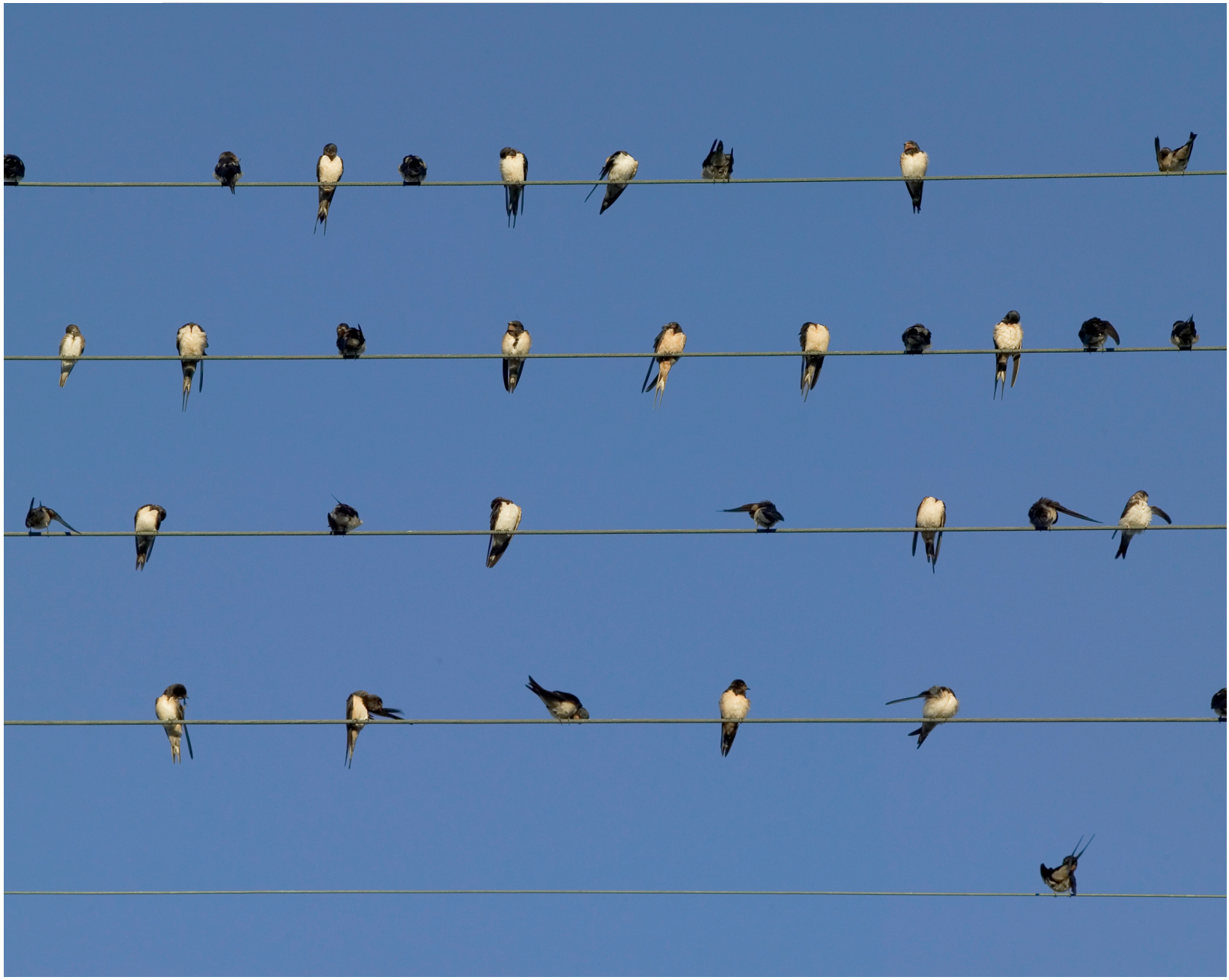


Kneu

Ook de kneu staat als 'gevoelig' genoteerd op de Rode Lijst. Er broeden nog 40.000 tot 50.000 paartjes in ons land. De kneu is afhankelijk van lage struiken en struwelen. Daar broedt de soort vaak in kleine kolonies. Gebrek aan voedsel en nestgelegenheid zijn de grootste problemen voor de kneu. Er is steeds minder onkruidzaad en graan te vinden en ook steeds minder hagen van meidoorn, sleedoorn of andere inheemse struiken.

De Rode Lijst

De Rode Lijst is de lijst met bedreigde planten en dieren. Vogels komen niet alleen op de Rode Lijst omdat ze in hun voortbestaan in Nederland worden bedreigd. Het kan ook zijn omdat hun aantal hard afneemt. Zo kan het dus gebeuren dat een vogel als de huismus op de Rode Lijst komt, terwijl er nog een half tot één miljoen exemplaren van rondvliegen. Maar dat is toch maar de helft van wat het was!
Op de Rode Lijst van bedreigde broedvogels uit 2004 staat de boerenzwaluw genoteerd als 'Gevoelig'. In 1984 waren er nog te weinig gegevens om hem al op de lijst te zetten. Maar met de kennis van nu, zou de vogel ook in 1994 al als 'gevoelig' bestempeld zijn. Een geschat aantal broedparen van 100 duizend tot 200 duizend zou een afname betekenen van 50 tot 75% sinds de jaren zestig.





Adressen, links en leesvoer

De boerenzwaluw heeft een eigen website, onderhouden door de Stichting Hirundo.
www.boerenzwaluw.nl

De site van Vogelbescherming Nederland bevat zeer veel informatie over vogels, gebieden en beschermingswerk. Via de site kunt u ook lid worden.
www.vogelbescherming.nl

Sovon Vogelonderzoek Nederland houdt de ontwikkelingen van de boerenzwaluwenstand in Nederland bij.
www.sovon.nl

Landschapsbeheer Nederland is een overkoepeling van provinciale organisaties die zich bezig houden met landschapsbeheer. Zij geven advies over aanleg en beheer van kleine landschapselementen.
www.landschapsbeheer.nl

De Koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie heeft de brochure 'Zorg voor Paard en Landschap' uitgegeven.
www.paardenlandschap.nl

Aanbevolen literatuur

- De Zwaluwen van Singraven. 2006. E. van Ommen & W. Brinkhof. KNNV Uitgeverij, Zeist.
- The Barn Swallow. 2006. A. K. Turner. T & AD Poyser Ltd, Londen.
- Rode Lijst van de Nederlandse broedvogels. 2005. R. van Beusekom, P. Huigen, F. Hustings, K. de Pater & J. Thissen (redactie). Tirion Uitgevers B.V., Baarn.

HET WERK VAN VOGELBESCHERMING NEDERLAND WORDT ONDERSTEUND DOOR DE NATIONALE POSTCODE LOTERIJ.

Colofon

Uitgave
©Vogelbescherming Nederland, 2009
Oplage 2de druk 10.000 ex.

Tekst
Rob Buiter, Heemstede www.robbuiter.nl

Redactie
Rob Buiter, Ruud van Beusekom (Vogelbescherming Nederland), Jet-Anne Vos (Vogelbescherming Nederland)

Vormgeving
KlaverOntwerp, Badhoevedorp

Druk
Onkenhout Groep, Almere

FSC Mixed Sources
Productgroep uit goed beheerde bossen en andere gecontroleerde bronnen
Cert no. CU-COC-809233
www.fsc.org
© 1996 Forest Stewardship Council

Papier
Omslag: Houtvrij silk MC., 250 grams. Binnenwerk: Houtvrij silk MC., 135 grams Gecertificeerd met het FSC-keurmerk voor duurzaam bosbeheer.

Fotografie
Cover: David Pattyn /FN, inzet Huub Veldhuijzen /FN. Achterplaat Henk Dikkers /BB
Agami: p.2,8, 9,10,14 Markus Veresvuo, p.3 Martin Stevens, p.6 Arie Ouwekerk, p.26 Hans Gebuis.
Buiten-beeld: p.13 Wendy Kreeftenberg, p.19 Wouter Visser.
Fotonatura: p.3 Stephen Dalton, p.18 Aad Schenk, p.20 Wim Klomp, p.23 Ben van den Brink, p.25 Cyril Ruoso.

Illustraties
Elwin van der Kolk, Bennekom
www.elwinvanderkolk.nl



Vogelbescherming Nederland zet zich in voor vogels en hun leefgebieden. Vogels zijn een goede graadmeter voor de kwaliteit van natuur en milieu. Handhaving van hun soortenrijkdom onder natuurlijke leefomstandigheden is een essentiële voorwaarde voor het behoud van de biodiversiteit op aarde.
Samenwerking is de sleutel tot succesvolle bescherming. Op regionaal, nationaal en internationaal niveau werkt Vogelbescherming Nederland samen met collega-organisaties, overheden en vele vrijwilligers.
Vogelbescherming Nederland is Partner van BirdLife International, wereldwijd actief voor vogels en natuur.

Vogelbescherming
NEDERLAND

Postbus 925

3700 AX Zeist

tel 030 693 77 00

(Servicecentrum)

www.vogelbescherming.nl

(e-mail via de website)

IN1035